

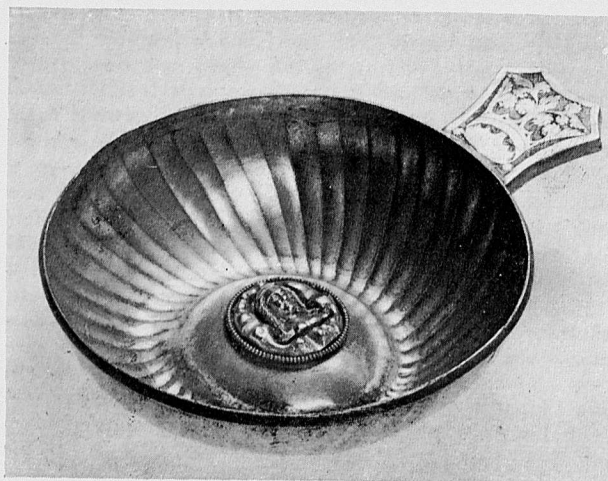
KARLŠTEJNSKÝ POKLAD

Pod názvem Karlštejnský poklad je v Uměleckoprůmyslovém muzeu v Praze od roku 1947 uložen soubor 387 stříbrných předmětů v minulých letech restaurovaných.¹ Až do té doby nebylo dobře možné se těmito předměty z hlediska odborného posouzení zodpovědně zabývat. Byly úplně zčernalé, pokryté korozí, zdeformované, popraskané a velmi křehké. Muzeu byly postoupeny ze zrušeného Waldesova muzea ve Vršovicích, kde byly už před první světovou válkou vystaveny jako „součást stříbrného pokladu ze 14. století: pobití opasků, knoflíky, prsteny, nádoby“.² Toto muzeum je získalo od bývalého ředitele Uměleckoprůmyslového muzea v Praze F. A. Borovského, který je koupil u starožitnické firmy Lepke v Berlíně do své soukromé sbírky, protože Uměleckoprůmyslové muzeum, jemuž Lepke sám tato vzácná bohemika nabídl, nemělo na ně dostatek finančních prostředků. K Lepkemu se dostaly prostřednictvím pražského směnárníka Eduarda Kische, kterému je prodali přímo nálezi — dva zedníci, kteří tento zazděný poklad objevili při restaurování hradu Karlštejna v letech 1887—1899. Poklad zde byl s největší pravděpodobností zazděn kolem roku 1420, kdy byl hrad obléhán husitským vojskem. V roce 1912 ředitel Borovský zakoupené předměty vystavil v budově Uměleckoprůmyslového muzea v Praze jako „nález stříbrných nádob, šperků, přízdob na šat, knoflíků apod. a zlatá spona s drahokameny, celkem 208 předmětů, vesměs z druhé poloviny 14. století.“³ Vzápětí nato celý soubor výhodně prodal továrníku Jindřichovi Waldesovi pro jím připravované muzeum šatních spinadel. Obchodní a živnostenská komora, jako majitelka a vydržovatelka Uměleckoprůmyslového muzea v Praze, kvalifikovala tento čin jako projev zneužití funkce a nekázně a jako záležitost

2/ Detail dna misky se zlaceným litém poprsím ženy v medailonu. Snímek Gabriel Urbánek

1/ Stříbrná tepaná miska se zlaceným litém poprsím ženy a rytou panovnickou korunou. Dílna Petra Parlěře. Praha, 2. polovina 14. století. Snímek Gabriel Urbánek

zásadně neslučitelnou s funkcí vedoucího muzejního pracovníka. V důsledku toho byl Borovský dán do výslužby.⁴ My mu dnes však vděčíme za to, že jeho zásluhou se dostal tento vzácný soubor zpět na naše území a zcela se ztotožňujeme se Zdeňkem Wirthem, který v jeho nekrologu napsal „Borovský byl obratný akvizitér, který zachránil na mezinárodním trhu skvělá bohemika“.⁵

Poklad, jak je dnes uložen v Uměleckoprůmyslovém muzeu v Praze tvoří dvě skupiny zlatnických prací: nádoby na pití a módní doplňky.⁶

Zvláště pozoruhodná je radiálně žebrovaná miska s plochým dutým držadlem, na dně zdobená přiletovaným kruhovým medailonem se zlaceným litém poprsím ženy. Na horní ploše držadla je vyryta panovnická koruna (diadém) a na spodu držadla je přiletováno očko s kroužkem. Podobné nízké misky většinou bez držadla, datované do 14. století, byly vykopány začátkem 19. století v maďarské nížině mezi Dunajem a Tisou a jsou dnes v majetku Národního muzea v Budapešti.⁷ Tvarově i výzdobou je naší misce nejbližší miska z Historického muzea v Plevnu, která je součástí pokladu vykopaného v bulharské Nikopoli v roce 1970.⁸

3/ Sříbrná zlacená tepaná emailovaná miska s rytými ptáky a listy. Dílna Petra Parlěře. Praha, 2. polovina 14. století. Snímek Gabriel Urbánek

Reliéfní poprsí ženy en face s rozpuštěnými vlasy, ve své typice i modelačních rysech mající portrétový charakter tematicky souvisí s poprsími sochařské portrétní galerie Petra Parlěře v triforiu svatovítské katedrály. Pravděpodobnost vzniku portrétu na naší misce v dílně Parlěřově napovídá vedle modelačního stylu i skutečnost, že známe několik drobných plastik z parlěřovských relikviářů a zlatnických nádob. Je to relikviář sv. Víta v Herriedenu v Bavorsku z roku 1358, dále dva relikviáře u sv. Víta v Praze a parlěřovské monstrance v Mělníku a v Kutné Hoře.⁹ Jejich slévačské provedení je velmi blízké našemu portrétnímu reliéfu. Mimoto není zatím známo, že by se v Čechách ve 14. století někdo jiný zabýval drobnou zlatnickou plastikou než právě dvorní zlatnická dílna na Pražském hradě. Velká listová koruna na držadle odpovídá schematickému znázorňování korun Madon na českých tabulových obrazech 14. století a snad má vyznačovat, že jde o nádobu, která původně patřila panovníckému dvoru. Miska je unikátním dílem a je nejvýše pravděpodobné, že medailon s poprsím ženy představuje konkrétní miniaturní portrét osobnosti pražského královského dvora.

Rovněž druhá památka toho druhu, miska s ptáky, je vzácným dokladem zlatnické práce ve službách laických. Je hluboká s profilovaným držadlem, zlacená, pokrytá translucidním pryskyřičným emaillem s vlysem členěným rezervou pásek propletených do osmi kvadrilobů, v nichž jsou do různých pozic komponovány vodní ptáci. Takové

nádoby sloužily ke konzumování vína ředěného vodou.¹⁰ Nepochybně stejnou funkci měla původně i onyxová miska montovaná ve zlaceném stříbře, kterou roku 1350 daroval Karel IV. chrámu sv. Víta v Praze pro přijímání nemocných¹¹ nebo achátová miska podobně montovaná, dnes v Uměleckohistorickém muzeu ve Vídni.¹² Je velmi pravděpodobné, že všechny tyto misky měly původně víko a že jde o typ nádoby zvané latinsky cyphus, německy Kopf nebo Scheuer. Takové nádoby se vyskytují hojně v iluminacích českých rukopisů, ve Velislavově biblí, Zlaté bulle a hlavně ve Václavových rukopisech.¹³ Pozoruhodná je výzdoba misky. Dekorativní motiv ptáků přichází z východu do Benátek a uplatňuje se hlavně v textiliích. Tyto i jiné původně čínské dezény byly v Itálii oživeny a v gotickém smyslu přestylizovány, aby pak ovlivnily mezinárodní gotický styl nejdříve ve Francii a záhy pak i ve střední Evropě, hlavně exportem tkaných textilií. Takové motivy ptáků nám dokládají hedvábné látky z pražské královské hrobky, kde se vyskytují zejména na benátském brokátu z poloviny 14. století¹⁴ nebo na tzv. kazuli sv. Vojtěcha z druhé poloviny 14. století v pokladu svatovítském.¹⁵ Připomínají je i realisticky malované vzory látek s dezénem ptáků na českých deskových obrazech např. na Votivním obraze Jana Očka z Vlašimi. Rovněž ve výzdobě zlatnických prací našel motiv exotických ptáků uplatnění, jak ukazuje např. kalich sienského původu z poloviny 14. století ve sbírkách Uměleckoprůmyslového muzea v Praze.¹⁶ Rovněž translucidní

4/ Sříbrná tepaná číše. Praha, 2. polovina 14. století. Snímek Gabriel Urbánek

email, s nímž se na misce setkáváme byl častou ozdobou českých zlatnických prací už v době vlády Jana Lucemburského. Z dochovaných pramenů se dovídáme, že znalci pochvalují pražské zlatnické práce doby lucemburské, jejich jemné tepání a cizelování, často doprovázené emailem.¹⁷ Zápisy šesti inventářů svatovítského pokladu z let 1354–87 vykazují nesčetné kusy liturgického nádobí i paramentů,

v němž email (šmelc) tvoří zaznamenaníhodný prostředek výzdoby i identifikace popisovaného předmětu.¹⁸ Konečně naši nádobu spojuje s českými zlatnickými pracemi doby lucemburské i způsob dekoru obvodu nohy s jeho typickým vlysem kvadrilobů a i horní páska s raženými lístky má nesčetné analogie v českých památkách 14. století.¹⁹ Miska je v dochovaném fondu středověkého zlatnictví výjimečnou

prací pocházející s největší pravděpodobností rovněž z pražské zlatnické dílny doby karlovské.

Dvě zvonovité číše s perlovcovou lištou jsou náročnějším druhem picích nádob užívaných při středověkém stolování jako protějšek nádob skleněných. Bývaly zvonovité nebo facetované.²⁰ Dochovalo se jich velmi málo, protože byly rozlévány na kov, neboť šlo o zdánlivě nevýrazné užitkové předměty. Více je známe z dobových miniatur a z deskových obrazů.²¹

Do skupiny nádob karlštejského pokladu patří ještě smaltovaná destička ze dna misky a smaltovaný terč z vrcholu víka.

Nejpočetnější část pokladu tvoří módní doplňky. Patří k nejstarším a výjimečným památkám oděvní kultury nejen u nás, ale i z hlediska světového. Je to především kulová schránka ze zlaceného prořezávaného stříbra o průměru 4 cm, sestávající ze dvou do sebe zapadajících dílů. Je vzácně zachovaným středověkým pouzdrém na voňavku jaké ženy nosily zavěšeno k pasu. Říkalo se jim jablíčko vonné nebo okruhle, voňadlo, povoňka či pomandr. Z písemných zpráv se dovídáme, že „české ženy 14. a 15. století stejně jako v cizině vyvolily sobě pás za předmět největšího módního efektu. Věšely na něj zvonce stříbrné a koule s věcmi vonnými“.²² Rovněž často bývají stříbrná nebo pozlacená jablíčka vonná uváděna v závětech a odkazech. Ze 14. stol. je naše jablíčko, pokud se mi podařilo zjistit, památkou zcela unikátní.

Dvě zlacená nákončí pásu, jedno s rytým nápisem „gott“ a reliéfně tvarovanou lyrovitou přezkou vyvrcholenou poprsím andílka s nápisovou páskou má ulomený bodec (trn). Druhé, s nápisem „ave ma“ a litým reliéfním srdčítým průvlekm zakončeným fleuronem, se provléklo přezkou, pás se zapnul trnem a zbytek pásu se nechal volně viset nebo se zasunul za pás. O funkci a manipulaci s touto nezbytnou částí někdejšího odívání nás názorně poučují opět středověké miniatury a malby.²³ Tento druh pásu zvaný „ceinture longue“ býval 138–167 cm dlouhý a patřil už ve 14. století k běžné součásti módního odívání. Lyrovité přezky přišly do módy v druhé polovině 14. století. Rovněž tak nápisy na plochých pouzdrech k připevnění látky či kůže nýtky. Velmi podobná naší přezce je přezka s postranními volutami a litou polofigurou ve vrcholu v Musées Royaux d'Art et d'Histoire v Bruselu, nalezená v Liège a datovaná do let 1370–80.²⁴ Našemu nákončí s fleuronem je nejbližší nákončí vykopané v řecké Chalcidě, dnes v Britském muzeu v Londýně.²⁵ Obě nákončí pásu nalézáme jen velice zřídka kompletní a navíc patří k nejstarším a výjimečným památkám oděvní kultury u nás.

Další stříbrná přezka s jemně prořezávanými gotickými kružbami se zachovala v osmi úlomcích a není dosud restaurovaná.

V neobyčejném množství (285 kusů) se zachovalo v karlštejském nálezů 11 druhů stříbrných, většinou zlacených knoflíků: tykvovitých, melounovitých, hráškovitých, diskovitých, terčových, miskovitých, žaludovitých, kulových stlačených, plochých, s kvězdíci, s raženými trojlisty a hrozny.²⁶ Šat se jimi zapínal hustě, někdy až padesáti i více knoflíky, rovněž úzké rukávy měly knoflíky na předloktí. Často sloužily i jako ozdoba bordur, které jimi byly hustě pošity. Pokud se mi podařilo zjistit, není nikde na světě zachován tak početný a různorodý soubor vrcholně středověkého původu.

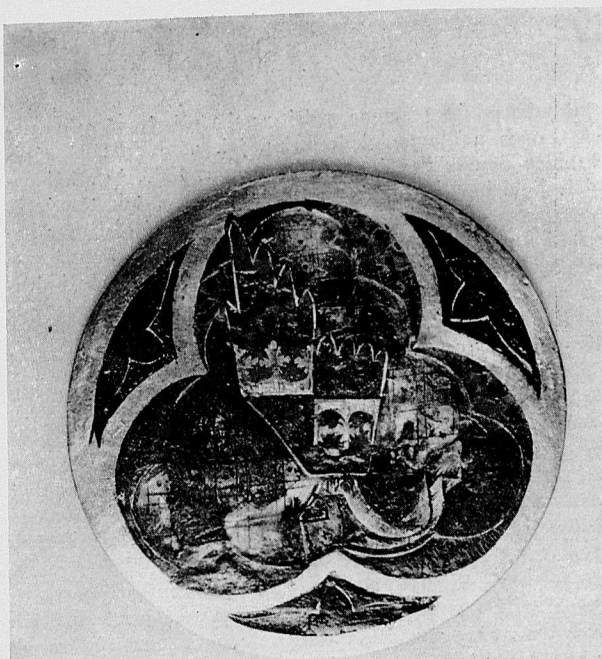
To platí rovněž o spinadlech (haklicích), která jsou jediným dochovaným původním souborem tohoto druhu gotického oděvního zapínání vrchních sukní (surkotů) a plášťů (kloků). V karlštejském pokladu jsou dva soubory stříbrných zlacených spinadel s otvory v rozích k přichycení na látku: 22 páry s raženými dráčky a 16 párů s raženými čtyřlístky. Jsou 3 cm vysoké.²⁷

Neméně zajímavé jsou i dva druhy stříbrných zlacených litých a prořezávaných miniskulí s párem nýtků na rubu. Sedm tvoří monogram AM a deset VS. Monogramy se nosily,

5/ Stříbrný zlacený smaltovaný terč z vrcholu víka s reliéfní hlavou svätce (sv. Vít?). Praha, 2. polovina 14. století. Snímek Gabriel Urbánek

6/ Stříbrná zlacená translucide smaltovaná destička ze dna misky. Praha, 2. polovina 14. století. Snímek Gabriel Urbánek

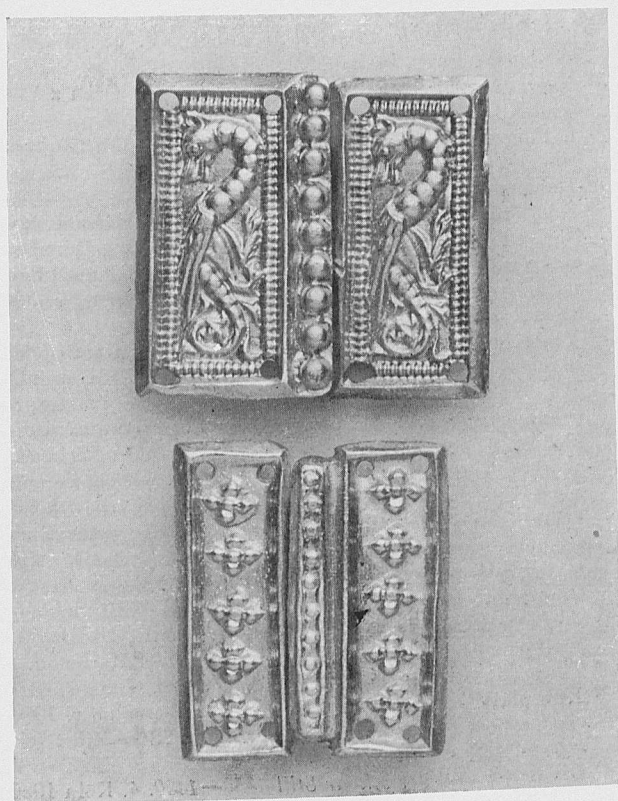
7/ Stříbrné zlacené knoflíky ze 14. století. Snímek Gabriel Urbánek

stejně jako pouhá písmena, přišity nebo přínýtovány na pásech, šatech a hlavně okolo krku, jak nám dokládá zápis v kronice Beneše Krabice z Veitmile z r. 1367, že „Češi napodobují cizince, nosí krátký a úzký oděv, tak těsný, že mohou sotva dýchat a kolem krku mají široké obojky s kovovými literami“.²⁸ V každém případě jsou tyto řezané monogramy vzácné nejen dochovaným množstvím, ale i druhem a provedením. Pokud se vůbec někde zachovala jde o ojedinělá písmena ražená v plíšku.

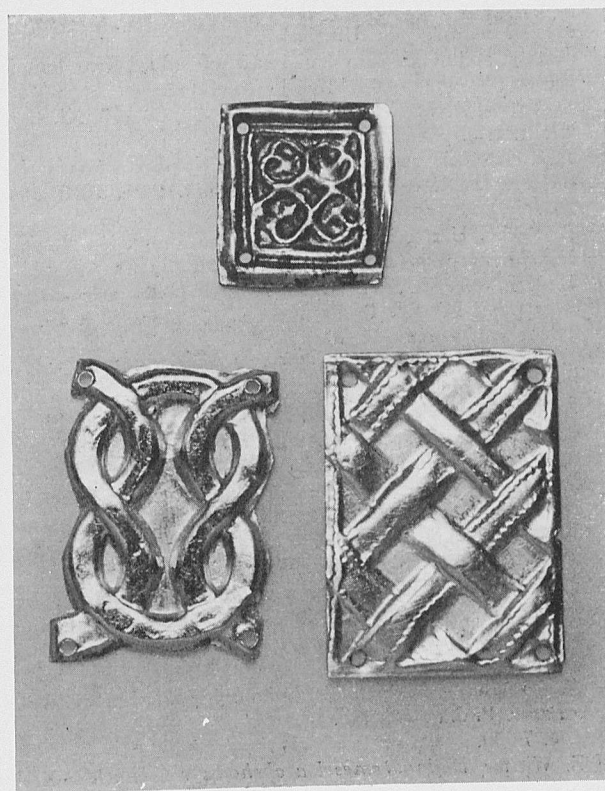
Kromě toho se ve středověku vyvinula zvláštní jinotajná ozdoba oděvů pod vlivem symboliky, v níž si česká předhusitská gotika nad jiné libovala. Dokládá to soubor stříbrných zlacených plíšků s otvory v rozích k našití na šaty: 29 s raženými prostupujícími se páskovými smyčkami, motiv zvaný „uzel lásky“, dále 4 s raženou páskou propletenou do mřížky a dva s raženými čtyřlístky tzv. „motiv štěstí“. Zejména velká péče byla věnována lemům rouch, které byly vyšívány zlatým dracounem či posíté plíškou.²⁹ Takové plíšky — lamina — vyráběli zlatníci — plíškaři zvaní lamellatores ve velkých sériích pomocí razidel. Jedno takové je ve sbírkách Národního muzea v Budapešti.³⁰ Je to bronzový hranol, který má na všech stranách různé vzory geometrické, rostlinné i zoomorfní. Takové nášivky neboli apliky ražené po způsobu mincí z tenkého stříbrného plechu se nazývaly ozdobné brakteáty a používaly se zprvu k výzdobě liturgického nádobí a kultovních zlatnických předmětů jako byly ostatkové tumbky, koruny soch Madon či Krista i pohřební

koruny panovníků. Později i k výzdobě oděvů, pásů, řemenů, uzd, brnění a pancířů. Najdeme je i na knižních vazbách, kazetách, truhlicích a hlavně na paramentech, kazulích, ornátech, infulích i na oltářních textíliích. Dokládají to opět inventáře chrámového pokladu sv. Víta z let 1354—1387. Vedle naší sbírky původním, svou funkci názorně dokumentujícím a dodnes zachovaným příkladem užití takových šatních ozdob na světském oděvu je část tzv. svatebního šatu královny Agnes, ženy Albrechta Habsburského († 1364). Dnes slouží jako pláštík sošky Jezulátka v benediktinském klášteře v Sarnen ve Švýcarsku.³¹ Jsou na něm čokovité motivy, rozety, listy, hrozny, zvířecí motivy, písmena a uzly lásky.

Z českých písemných dokladů víme, že zlatníci si sami zhotovovali matrice k výrobě těchto ozdobných brakteátů ve spolupráci s malíři a že pomocí takových razidel ornamentizovali zlacená pozadí, rámy i detaily deskové malby církevní.³² Monumentálním projevem užití zlatnických razidel nejen v oboru díla malířského, ale i architektonického je výzdoba kaple sv. Kříže na Karlštejně. Celé plochy tabulových obrazů mistra Theodorika (před 1367) i žebra a čelní oblouky klenby a tmelení plochy mezi nástěnnými drahokamy jsou zdobeny mnohotvárnými volně sestavenými a opakuujícími se výtlačky razidel zdobných brakteátů. Jejich typy přecházejí z rouch světců, jejich pásů, rukavic, bordur, manžet, infulí, vazeb na pozadí obrazů a dále se šíří na rámy a zmocňují se článků a ploch klenby mezi jejími skleněnými

8/ Stříbrná zlatená spinadla ze 14. století. Snímek Gabriel Urbánek

9/ Stříbrné zlatené ražené oděvní brakteáty ze 14. století. Snímek Gabriel Urbánek

terči. Bylo jich použito i k výzdobě Svatováclavské kaple v dómě svatovítském (1372–73) či interiéru Karlova hradu Tangermünde (po 1373).

Zlatnické řemeslo dosahuje tu úlohy nikdy předtím, ani poté neexistující. Jeho technika, zprvu okrajová, určená hromadnější a hojnější produkci, dosahuje polohy vysoce emotivního uměleckého účinku, kdy po svém dokresluje celkový, přímo nadpozemský dojem gotické svatyně. Je zároveň dokladem vysokého společenského uvědomění zlatníků i použitelnosti oboru, který nejvíce ze všech sloužil a pomáhal reprezentaci i potřebám církve i laiků a proto se těšil nejvyšší královské přízni. Již roku 1324 bylo jako prvé v Čechách ustaveno bratrstvo pražských zlatníků.³³ Z jeho statutu³⁴ i z dalších písemných zpráv³⁵ vyplývá, že podíl zlatníků na úkolech profánních byl nepoměrně obsažnější, než jaký nám dokumentují dochované památky. Společenská úloha i umělecký záměr zlatnictví je dosud posuzován jen ve světle památek liturgického určení, neboť ty představují převážně jediný dodnes existující fond zlatnické práce vrcholného středověku, zatímco výsledky práce pro laiky většinou zanikly. Tím významnější památkově i umělecky je až donedávna nepochopený a odborně neprozkoumaný soubor předmětů Karlštejnského pokladu představující Prahu v době panování Karla IV. a Václava IV. i jako ohnisko nejvyspělejšího umění zlatnické práce vrcholné gotiky v široké oblasti celé střední Evropy.

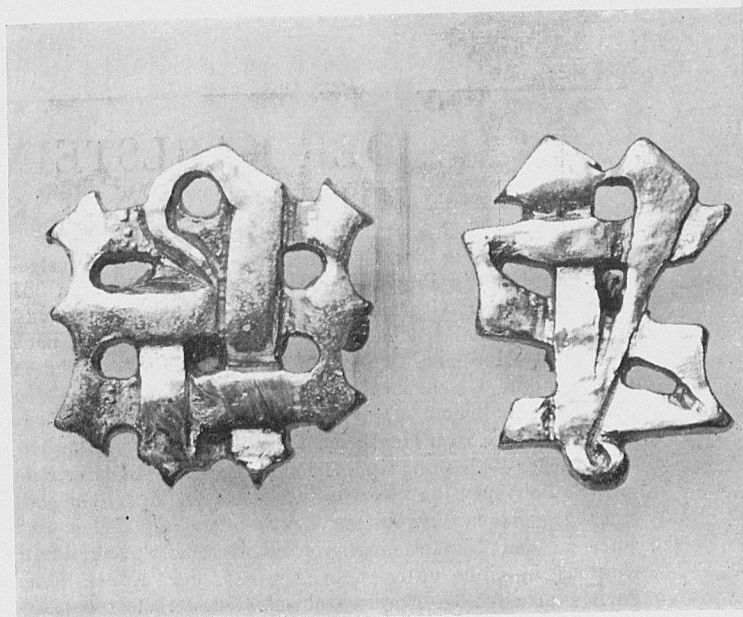
³ Zprávy kuratoria Uměleckoprůmyslového musea Obchodní a živnostenské komory v Praze za správní rok 1912, s. 19.

⁴ Zprávy kuratoria za správní rok 1914, s. 14.

⁵ Umění VI., 1933, s. 396.

⁶ V průvodci Waldesova musea zmíněné šperky, zejména

10/ Stříbrné zlatené řezané monogramy AM a VS ze 14. století. Snímek Gabriel Urbánek

¹ I. č. 90 969–90 997. Popis a rozměry předmětů viz L. Uřešová, in: *Středověké umělecké řemeslo ze sbírek UPM*. Praha 1986, č. k. 27–47.

² J. Hofmann, *Průvodce sbírkami Waldesova musea*. Praha 1916.

- prsteny a v roce 1912 vystavená zlatá spona s drahokamy se bohužel do Uměleckoprůmyslového muzea nedostaly, stejně tak jako druhá část pokladu, kterou koupil sběratel V. Buchtela a která je nezvěstná.
- ⁷ É. Vattai, *Arch. Ért* 83, Budapest 1956, 69—70, XI. t. 2, XII. t. 1, 3.
 - ⁸ I. č. 1194/21, reprodukováno, in: Katalog výstavy *La Bulgarie médiévale. Art et civilisation*. Paris 1980, obr. 286.
 - ⁹ E. Poche, Umělecká řemesla gotické doby, in: *Dějiny českého výtvarného umění*, I/2. Praha 1984, s. 440 ad.
 - ¹⁰ L. Uřešová, Stříbrný poklad z vrcholného středověku, *Acta UPM XV-C2*, Praha 1980, s. 13, pozn. 9 a 10.
 - ¹¹ Poche (cit. v pozn. 9), obr. 76.
 - ¹² I. č. 6 999 viz *Kaiser Karl IV. Ausstellungsführer*. Nürnberg 1978, obr. 66.
 - ¹³ A. Matějček, *Velislavova bible*, Praha 1926, Fol. 46. — Č. Zíbrt, *Dějiny kroje v zemích českých od dob nejstarších až po války husitské*. Praha 1892, str. 171. — D. Hejdová, Types of Medieval Glass Vessels in Bohemia, in: *Journal of Glass Studies XVII*, The Corning Museum of Glass 1975, s. 144, obr. 4, 7, 13. — F. Unterkircher, *König Wenzels Bibelbilder*. Wien 1974, Fol. 46.
 - ¹⁴ J. Gollerová Plachá, *Látky z pražské královské hrobky*. Praha 1937, obr. 2. — M. Zeminová, Středověká tkanina královského původu, *Acta UPM XV-C2*, Praha 1980, s. 30ad, obr. 53.
 - ¹⁵ A. Podlaha - E. Šittler, *Chrámový poklad u sv. Víta v Praze*. Praha 1903, tab. 18.
 - ¹⁶ I. č. 7 090.
 - ¹⁷ Z. Winter, *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a XV. století*. Praha 1906, s. 252.
 - ¹⁸ Podlaha - Šittler (cit. v pozn. 15), s. XXXIII.
 - ¹⁹ E. Šittler - A. Podlaha, *Soupis památek historických a uměleckých. Poklad svatovítský*. Praha 1903, obr. 32, 54, 66, 81, 85, 94.
 - ²⁰ Sada číší pražského původu z let 1310—1335, Germanisches Nationalmuseum Nürnberg, viz *Kaiser Karl IV.* (cit. v pozn. 12), obr. 148.
 - ²¹ Francouzský král Karel V. pořádá hostinu na počest Karla IV. a Václava IV., *Grande Chronique de France*, Paris 1378—80. Viz K. Stejskal, *Karl IV.* Praha 1978, obr. 188 — Poslední večere Mistra oltáře Rajhradského, NG v Praze.
 - ²² Zíbrt (cit. v pozn. 13), s. 358 a Z. Winter, *Dějiny kroje v zemích českých od počátku století XV. až po dobu Bělohorské bitvy*. Praha 1893, s. 177ad.
 - ²³ Např. pás Madony na Votivním obraze Jana Očka z Vlašimi, NG v Praze.
 - ²⁴ I. Fingerlin, *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*. München-Berlin 1971, obr. 354, č. k. 36.
 - ²⁵ Tamtéž, obr. 421, č. k. 152.
 - ²⁶ Knoflíků a spinadel oděvů, jež tvoří převážnou část Karlštejnského pokladu se začalo užívat s příchodem módy úzkých šatů a kabátů do Čech za Jana Lucemburského. Zíbrt (cit. v pozn. 13), s. 301, pozn. 16 na s. 308 a pozn. 44 na s. 316.
 - ²⁷ Vedle řady písemných zpráv o uvedených prostředcích zapínání oděvů — např. Zíbrt (cit. v pozn. 13), s. 283, 312, 328 a Winter (cit. v pozn. 22), s. 117 — máme pro to mnoho obrazové dokumentace. Velmi významným dokladem v tom směru jsou zejména iluminace Pasionálu abatyše Kunhuty a Velislavovy bible, svědčící, že naše země živě přejímaly západní vymoženosti a zvyklosti velmi časně a nejen na poli výtvarného umění, ale i v oblasti hmotné kultury. Pro druhou polovinu 14. stol. je dokládá zejména Bible Václava IV., rukopis Viléma Oranžského a rukopis Tomáše Štítného. Další doklady shledáváme na deskových obrazech např. Ukřižování Kaufmanovo a Madona se sv. Kateřinou a Markétou.
 - ²⁸ Zíbrt (cit. v pozn. 13), s. 278 a pozn. 6, 7 na s. 283.
 - ²⁹ Lem pláště Karla IV. na kašně v Norimberce po r. 1350, viz Uřešová (cit. v pozn. 10), obr. na s. 28 — Zíbrt (cit. v pozn. 13), s. 347.
 - ³⁰ *Die Parler und der schöne Still 1350—1450*. 4. Köln 1980, s. 155, obr. 15 a 17.
 - ³¹ J. M. Fritz, *Goldschmiedekunst der Gotik in Mitteleuropa*. München 1982, obr. VIII.
 - ³² Winter (cit. v pozn. 17), s. 253.
 - ³³ Týž, s. 157, uvádí, že v Praze v době předhusitské do r. 1419 bylo více než 70 zlatníků a další pracovali v celých Čechách, zejména v Kutné Hoře, Budějovicích, Zlatci. Místní těžba zlata a stříbra za doby lucemburské byla značná. Přesto zlato nestačilo a dováželo se z Uher.
 - ³⁴ F. Menčík, Pořádek bratrstva zlatnického v Praze a jeho stanovy z roku 1324, in: *Věstník Královské české společnosti nauk*. Praha 1891, s. 268ad.
 - ³⁵ Winter (cit. v pozn. 17), s. 254.

DER KARLSTEINER SCHATZFUND

In der Sammlung der Goldschmiedearbeiten des Kunstgewerbemuseums in Prag befindet sich ein Komplex von 387 mittelalterlichen Gegenständen, die aus dem Schatzfund stammen, der bei den Restaurierungsarbeiten der Burg nach 1887 entdeckt wurde. Den ersten Rang im Komplex nehmen zwei silberne Glockenbecher mit Perlstab ein, die zu den ältesten erhaltenen Trinkgefäßen des 14. Jahrhunderts gehören, ferner zwei Henkelschalen, die ebenfalls von außerordentlicher Bedeutung sind. Die niedrige silberne Trinkschale mit Radialrippen und einem kreisrunden Medaillon mit einer gegossenen vergoldeten Frauenbüste am Boden und einer in den Henkel eingravierten Herrscherkrone dürfte ehestens in einer unter dem Einfluß der Kunst Peter Parlers arbeitenden Prager Goldschmiedewerkstatt entstan-

den sein; die Büste am Boden der Schale stellt wahrscheinlich das Miniaturporträt einer Persönlichkeit am königlichen Hof zu Prag dar. Die zweite vergoldete höhere Schale, überzogen mit transluzidem Harzemail, mit einem gravierten Fries mit acht Vierpässen, in die in verschiedenen Positionen Wasservögel eingesetzt sind, stellt im Bestand der mittelalterlichen Goldschmiedekunst eine einzigartige Arbeit dar, die umso wertvoller ist, weil sie mit größter Wahrscheinlichkeit ebenfalls aus einer Prager Goldschmiedewerkstatt der karolinischen Zeit stammt. Das gleiche gilt von der vergoldeten, aus Silber getriebenen Kugel, die aus zwei zusammenpassenden Halbkugeln besteht. Es handelt sich um eine seltene mittelalterliche Riechkugel, einen sgn. Bisamapfel, der am Gürtel aufgehängt getragen wurde. Zu den ältesten er-

haltenen und unikaten Denkmälern der Entwicklung der mitteleuropäischen Kleidung gehören zwei vergoldete Gürtelenden aus Silber, einer mit der gravierten Inschrift „gott“ und einer gegossenen lyraförmigen Schnalle mit Engelsköpfchen, der zweite mit der Inschrift „ave ma“ mit herzförmigem Durchzug mit Fleuron. Ebenso findet man weltweit nirgends eine so umfangreiche und formal so mannigfaltige Sammlung von Knöpfen — 285 Stück, 11 verschiedene Arten — aus dem hohen Mittelalter: melonenförmige Knöpfe, diskusartige mit gestanztem Dreiblatt, das mit Trauben durchflochten ist, ferner erbsenförmige Knöpfe, Knöpfe in Form abgeflachter Kugeln, schüsselförmige, eichelförmige, flache und scheibenförmige Knöpfe verschiedenster Größen. Ein weiteres Weltunikat sind die 38 Paare silberner vergoldeter Kleidernesteln, von denen 22 Paar gestanzte stilisierte kleine Drachen und 16 Paar kleine Vierpässe aufweisen. Ein Unikat sind auch die 17 geschnittenen gotischen vergoldeten Minuskeln, deren Buchstaben das Monogramm AM und VS bilden, die an der Rückseite mit kleinen Nieten versehen sind und entweder den Gürtel schmückten oder an einem Lederbande um den Hals getragen wurden. Nicht minder interessant ist ein Konvolut von 35 silbernen vergoldeten Plättchen mit gestanztem Liebesknoten oder mit Gitterwerk oder Vierpässen — dem Glücksmotiv. Solche gestanzte Plättchen, die man als Schmuckbrakteaten bezeichnete, wurden zum Schmuck von Kleidungsstücken, Gürteln, von Saumzeug, Rüstungen und Harnischen ver-

wendet. Man findet sie auch auf Bucheinbänden, Kassetten, Schmuckkästchen und insbesondere auf Paramenten, Kaseln, Ornaten, Infeln und auf Altartüchern. Ein monumentales Beispiel der Verwendung von Goldschmiedeprägestempeln für Schmuckbrakteaten ist die Dekoration der Wände in der Kreuzkapelle auf Karlstein. Auf den Tafelbildern Meister Theodoriks (1357—1367) sind ganze Flächen sowie die Gewölberippen und Stirnbögen der Kapelle, ferner die Kittflächen zwischen der Edelsteininkrustation der Wände mit mannigfaltigem, frei zusammengestelltem und sich wiederholendem Preßornament von Schmuckbrakteaten verziert. Dieselbe Schmuckform weisen auch die Wände unter dem Gesims der Wenzelskapelle im Veitsdom auf der Prager Burg (1372—73) und die Innenräume der Burg Tangermünde in Brandenburg (nach 1373) auf.

Dem Vergleichsmaterial zufolge darf man urteilen, daß der im Kunstgewerbemuseum aufbewahrte Schatzfund aus Karlstein einen einzigartigen Komplex von weltweiter Bedeutung vorstellt. Er ist zum Teil böhmischen Ursprungs, ehestens aus königlichem Besitz aus der zweiten Hälfte des 14. Jahrhunderts. Ort und Umstände des Fundes weisen darauf hin, ebenso bestätigt dies auch die Dokumentation, die vom Studium des schriftlichen Materials (illuminierte Handschriften), der Bilder und Plastik der Hochgotik in Böhmen ausgeht.

Deutsch von M. A. K o t r b o v á